

BİZİM KÖY YETİM KALDI: BİLGE ÖĞRETMEN MAHMUT MAKAL

AHMET ARIÇ &
RAMAZAN AR

Aksaray'ın Demirci köyünde 1 Ocak 1930'da işçi anası Makal'ı, Anadolu'nun emek kokan topraklarında dünyaya getirdi. Patates tarlasında dünyaya gelen Makal, doğduğu andan itibaren kendisini çileli bir hayatın içinde buldu. İlkokul yıllarına geldiğinde ise Makal, her Anadolu genci gibi çiftçi ailesinin işlerine yardım etmektedir. Babası başka işlere çalışmaya gittiği zaman küçük Mahmut, koyunları gütmek zorundadır. Dağda taşta koyun sürerken kitap okuyan Mahmut, kitaplara o kadar dalmaktadır ki bazen sürünün kendisinden uzaklaştığını bile fark etmez. Bu yaşlarda başlayan okuma sevdası Makal'ın ne kadar büyük bir muallim ve muharrir olacağının göstergesidir. (Makal, Değişenler (Bizim Köy 1975), 1995)

Türkiye'nin bu döneminde köyden başlayan bir milli kalkınma ile halkın modernleşmesi hedeflenmektedir. Devleti bu yola sevk eden sebep ise ülke nüfusunun %80'nin köylerde yaşamasıdır. Bu yönde yapılan ilk hamle köy enstitülerinin ve ilkokulların açılmasıdır. (Çelebi, 2021)

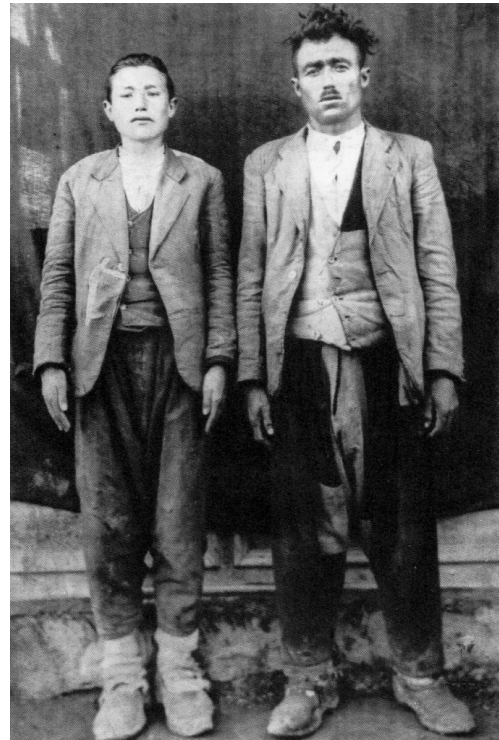

Fotoğraf 2: Demirci Cumhuriyet İlkokulu, Ramazan Ar arşivinden.

Osmanlı'nın son zamanlarında Anadolu'nun taşra vilayetleri yeterli ilgi ve değeri görmemektedir. Genç Cumhuriyet, Anadolu halkının eğitim ve kültür seviyesinin yükseltilmesi için Anadolu'nun ücra köylerine bile okullar açmaktadır. Türkiye'nin geleceğini inşa etmenin en önemli yapı taşı köy

öğretmenleridir. (Öztürk, 1991) Makal da bu ülkü doğrultusunda şekillenen okullardan biri olan, Demirci Cumhuriyet İlkokulu'nda eğitim hayatına başladı. İlkokul eğitimini tamamladıktan sonra 1943 yılında İvriz Köy Enstitüsü'ne başladı. Makal, Aziz Şeker ile yaptığı bir röportajda o yılları şu şekilde dile getirmiştir:

“...Okul kuruluş halindeydi. Güneşin vurduğu duvar diplerinde ders yapmaya başladık. Okulun bağ-bahçe ve yapı işlerine de karıştık. Derken, Nisan'ın ilk haftası içinde Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç geldiler. Eğitim seferberliği hızla sürüyordu. Ne Bakan makamında oturuyordu ne de Genel Müdür. Ne Enstitü Müdürünün makam odası vardı ne de öğretmenler odası.

Fotoğraf 1: Köyden ayrılırken... Mahmut Makal ile babası İsmail Makal. Mahmut Makal'ın Köy Enstitüsü'nde okumak üzere doğduğu köyden ayrılmak üzereyken çekilen veda fotoğrafı: 23 Mart 1943. İ. H. Tonguç Belgeliği.

Ne de dört duvarlı derslik. Dekroli usulü açık hava okulu iş eğitimiyle sarmaş dolaş sürüyordu. Duvar dibi dersliğimize teftişe gelen Tonguç beni ayağa kaldırıp da soru sorduğunda yalnız akla kararı seçmedim, aynı zamanda bu seferberliğin anlamını da kavradım. “Nedir devletin vatandaşlarına karşı görevleri?” diye soruyordu, dersimizin yurt bilgisi olduğunu öğrenen Tonguç.

Cumhuriyetin kalkınması ve muasır medeniyetleri yakalaması adına mihenk taşı olan Köy Enstitüleri, vermiş olduğu “ziraat, bahçe, atelye, tarla” gibi dersler ile teorik ve metodik olarak donanımlı bir öğretmen nesli yetiştirmeyi amaç edinmiştir. (Gazete, Resmi, 1940)

Bu kaliteli eğitim sürecinde Makal, Enstitü’nün çok renkli kütüphanesinde dünya klasikleri ile tanışmış ve kitapların uçsuz bucaksız dünyasında gezinmeye başlamıştır. Bu süreçte şiir ile de hemhal olmaktadır. Makal, dönemin önemli dergilerinden olan “Türk’e Doğru” ve “Köy Enstitüsü” dergilerine şiirler yazmaya başlamış ve ileride kıymeti çok daha fazla anlaşılacak olan kalemini, ustalıkla oynatmaya başlamıştır.

1948 yılına gelindiğinde ise Makal’ın yazıları Varlık Dergisi’nde “Köy Notları” adı altında yayınlanmaya başlamıştır. Yazarın köy konusu hakkında kalem oynatmasının sebebi, çocukluğunda yaşamış olduğu maddi ve manevi yoksulluktur. Çocukken koyun gütmesi, kuru yufka ekmek yemesi ve küçük yaşta birçok zorlukla karşı karşıya kalması, Anadolu halkının yaşam biçimini ve sefaletini gerçekçi bir dilde gözler önüne sermektedir. (Özcan, 2020)

Bu süreçte İvriz Köy Enstitüsü’ndeki eğitimini başarıyla tamamlayan Makal, öğrenmiş olduğu bilgileri halk nezdinde uygulamaya geçirmek amacıyla 30.09.1947 yılında Aksaray’ın Nurgöz Köyünde öğretmenliğe başlamıştır. Öte yandan yazılarına da devam etmektedir.

1948’den 1950’ye kadar “Köy Notları” adı altında Varlık Dergisi’nde yazmaya devam etmiştir. Bu yazıları 1950 yılında derleyen Makal, 14 Mayıs 1950 seçimleri arifesinde ilk kitabı olan, “Bizim Köyü” yayınladı. Bu kitapta köylü halkın sıkıntılarını gerçekçi bir dille kaleme aldığı için iktidar tarafından Komünist yanlısı olarak algılanmıştır.

Fakat Makal, kitabında Anadolu köylerinin düştüğü vahim durumu anlatmış, iktidarın ve kamuoyunun dikkatini köylü halkın yaşantısı ve sıkıntıları üzerine çekmeye çalışmıştır. Kitapta insan gücüyle yürütülen tarım ve hayvancılık, tıbbi sorunlar, devlet ile taşra ilişkisi, kadınların özlük hakları, din

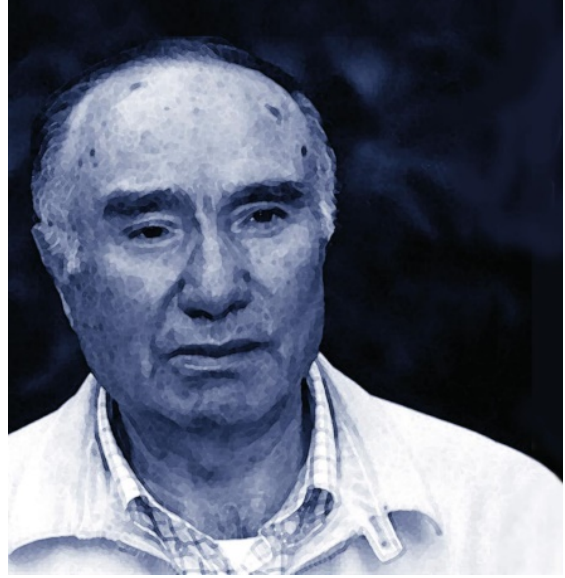
tüccarlığı, işsizlik, geri kalmışlık, kişisel bakım bilgisizliği ve maddi ve manevi yoksunluk gibi konulara değinilmiştir. (Çelebi, 2021)

Makal, tüm tepkilere rağmen bu kitap yüzünden, öğretmenlik yapmakta olduğu, Çardak köyünden alınarak Aksaray Cezaevine götürüldü. Cezaevine götürülme nedeni; alışılmışın dışında olan konuları içeren kitabının basılmış olmasıdır. Tutuklanışından kısa bir süre sonra iki avukat onun beraat etmesini sağladılar.

Dönemin resmî kaynaklarına göz attığımızda Makal’ın tutuklanma sebebi Aksaray Halkevinde yapmış olduğu bir konuşmaya bağlanmış ve halkın tepkisi bu şekilde yumuşatılmaya çalışılmıştır. (Gazete, Cumhuriyet, 1950)

Kaderin cilvesi odur ki Makal’ın tutuklanması kitabının daha çok tanınması ve şahsının tanınırlığını arttırmıştır. Niğde valisi ve ardından birçok politikacı, Makal’ın kötümser karakterli bir yazar olduğu yönünde açıklamalar yaparken, Celal Bayar Makal’ı şahsi sorunlarından bahsetmesi için Ankara’ya davet etti ve böylece başkent macerası başlamış oldu. (Göçmen, 2022)

Mahmut Makal: Bize Bizi En Doğru Anlatanlardan...

Fotoğraf 3: Mahmut Makal’ın Anıları Acıları

Tüm bu hareketli sürecin sonunda Makal, edebiyat ve eğitim alanında ciddi bir atılım yaptı. 1953 yılında Gazi Enstitüsü’ne yüksek öğrenim yapmak için girdi. 1965 seçimlerinde Türkiye İşçi Partisi’nden İstanbul adayı oldu. Aynı yıl “Centre Sociologie Européen”in araştırmalarına katıldı.

Eğitim sürecinin sonunda ilköğretim müfettişi oldu. Göreve başlamasıyla Adana, Antalya, Ankara yörelerini köy, köy dolaşıp

vatanını ve halkını daha yakından tanıma şansına sahip oldu. Bir süre İstanbul Sağır ve Dilsizler Ortaokulu'nda çalıştı. Fakat baskıları kaldıramayan Makal, 1968 yılında kendi rızasıyla görevinden istifa etti. 1971-72 yılına gelindiğinde ise Ca Foscari'de Türk Dili ve Edebiyatı dersini okuttu.

Eserlerinden bazıları Almanca, Rusça, Fransızca, İngilizce, Macarca, İtalyanca, Bulgarca, Lehçe, Romence, Farsça ve İbranice gibi çeşitli dillere çevrildi. Makal 1967'de Unesco tarafından dünya gençliğine örnek insan olarak seçildi. Kazandığı tecrübe ve birikimler doğrultusunda yazılarını şekillendirmeye ve çeşitlendirmeye devam eden Makal, bu dönemde diğer memurların da maruz kaldığı komünizm suçlamasıyla görevinden alınıp sürgüne yollanmıştır.

Bu süreç iktidarların halk üzerinde ciddi bir baskı kurduğu dönemdir. (Makal, Değişenler (Bizim Köy 1975), 1995) Makal, yaşadığı bu sancılı sürece rağmen, Türk Edebiyatı'nda "Köy Notları" ile yeni bir dönem başlatmış ve o güne kadar romantizm aracı olarak görülen köy yaşamını, köylü bir aydının gözünden insanlara göstermiştir.

Yazmış olduğu yazılar ve kitaplar ile toplumda tartışma yaratmış ve Anadolu köyünün gerçeklerini dolaysız biçimde aktararak kendisinden sonra gelen ve çoğu köy enstitüsünden mezun yazarlara köy edebiyatı akımının yolunu açmıştır.

Fotoğraf 4: Mahmut Makal ve eşi Naciye Poyraz

Mahmut Makal Hakkında Düşünceler;

Bir Orta Anadolu köyünün acı gerçeği, bana öyle geliyor ki, bütün çıplaklığıyla ilk kez bu kitapta dile geliyor. Bu kitap doğrudan doğruya köyde doğmuş, köyde yaşayan bir köy çocuğunun tanıklığıdır. Büyük değeri de bu yüzdendir. Bizim

Köy 'ün sadece bir yazınsal bir yapıt gibi değil, Türk köyünün kalkınması, Türk köylüsünün insanlık haklarına kavuşması uğrunda yazılmış bir rapor, hatta isterseniz bir ithamname gibi okunması gerekir.

(Nayır, Yaşar Nabi)

Mahmut Makal, yeryüzünde kültüre hizmet etmiş, dünyayı daha iyiye ve daha güzele getirmek için çaba harcamış dört kişiden biridir. Eskiden İstanbul, İstanbul'du, taşra da taşra. Romancı, yazar, şair adam kentsoylu olmalıydı. Makal bu çerçeveyi parçaladığında bomba patlatmıştı.

(Selçuk İlhan)

Bu kitabı okuyan hiçbir milliyetçi ve devrimci Türk, vicdan azabından değilde gönül üzüntüsünden birkaç gece kurtulamaz. Ziraat Enstitüsünün, Tıp Fakültesinin, Yüksek Mühendis Mektebinin, Siyasi İlimler Mektebinin ve üniversite kollarının hepsinde Makal'ın kitabını okuturdum, bu kitap üzerine tezler hazırlatırdım.

(Atay, Falih Rıfkı)

Varlık dergisinde ara sıra bir köy öğretmeninin köyüne ilişkin çok güzel yazılar çıkıyordu. Bizim Köyü aldım, çok beğendim.

(Nazım Hikmet)

Mahmut Makal'lar, yurdumuzun gerçek yüzünü bize yetkiyle gösteriyorlar. Kendi içlerine kapanmış aydınlarımızı uyandıracaklar, utandıracaklar.

(Melih Cevdet Anday)

Bizim Köy bir sanat yapıtı olarak da büyük. Büyük, çünkü kuvvetini dile getirdiği gerçekten alıyor.
(Vedat Günyol)

Fotoğraf 5: Şair Mahmut Makal ve Romancı Fakir Baykurt /

Gazi Çiftliği- 1952

Mahmut Makal'ın Başlıca Yapıtları;

- 1950; Bizim Köy,
- 1952; Köyümden,

- 1954; Memleketin Sahipleri,
- 1957; Kuru Sevda,
- 1959; Köye Gidenler,
- 1959; Kalkınma Masalı,
- 1960; Eğitimde Yolumuz Nereye,
- 1960; İplik Pazarı,
- 1964; Kamçı Teslimi,
- 1965; Yer Altında Bir Anadolu,
- 1968; Kokmuş Bir Düzende,
- 1970; Bizim Köy,
- 1975, 1976; Köy Enstitüleri ve Ötesi,
- 1979; Bir işçinin Günlüğünden.

SAKAL MAKAL

*Herifcioğlu Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı
Neylesin Bizim Köy'ü, nitsin Mahmut Makal'ı
Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası
Cebinde dört dilberin telefon numarası
Bir elinde telefon bir elinde kesesi Uyyy!
Yesun oni nenesi Yesun oni nenesi*

(Atıcı, 2010)

Zamanında Fransa'da yaşayan ve sakal bırakan bir Türk aydınının Mahmut Makal'ı küçümsemesi ve bu işlerin Mahmut Makal gibi isimlerle yürümeyeceğini söylemesi üzerine,

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun yazdığı kısa bir şiirdir.

Fotoğraf 6: Bizim Köy romanında geçen, Demirci Köyü

Kaynakça

Atay, Falih Rıfkı, Ulus Gazetesi.

Atıcı, E. (2010, 02). Anadolu'da Aydınlanma Ateşini Yakanlar Köy Enstitülerle Nehir Söyleşiler. 36. Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.

Çelebi, O. (2021, 03 21). Türk Basınına Göre, Mahmut Makal'ın "Bizim Köy" İsimli Eserinin 1950 Seçim Propagandalarına Etkisi. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 9(27), 288,290.

Gazete, Cumhuriyet. (1950, 04 30). Mahmud Makal dün tahliye edildi. 1.

Gazete, Resmi. (1940, 04 1). Köy enstitüleri kanunu, Kanun No: 3803.

Göçmen, A. (2022, 5). Mahmut Makal: Köy Gerçeğini Anlatan Bilge Öğretmen. <https://egitimkolektifi.com/mahmut-makal-edebiyati-ve-koy-gercegimizi-degistiren-ogretmen/amp/>.

<http://sosyoloji.com/mahmut-makal-kimdir-kisaca-hayati-edebi-kisiligi-kitaplari-hakkinda-bilgi/46892.html?amp>. (tarih yok).

Makal, M. (1995). Değişenler (Bizim Köy 1975). (N. Burçak, Dü.) İstanbul: Troya Yayıncılık.

Makal, M., Köy Enstitülerinin Yetiştirdiği Bir Ulu Çınar Mahmut Makal İle Bir Söyleşi. (A. Şeker, Röportaj Yapan) Ankara.

Melih Cevdet Anday, Yaprak Dergisi.

Nayır, Yaşar Nabi, Varlık Dergisi.

Nazım Hikmet, Yeni Dergi.

Özcan, M. F. (2020, 09 30). Mahmut Makal'ın Bizim Köy Adlı Eserinde Halk Bilimi ve Halk Kültürü Unsurları. Türkiyad Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 0(69), 390.

Öztürk, C. (1991). Atatürk Devrin'de Köy Öğretmeni Yetiştirme Politikası. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi(3), 237.

Selçuk, İlhan, Cumhuriyet Gazetesi.

Vedat Günyol, Yücel Dergisi